

Bodó Márta

SZABÓ MAGDA, A BRUTÁLIS

Gyermek- és kamaszkorunk nagy felfedezése és olvasmánya volt Szabó Magda. Magyarországról elvétve érkező, esetleg nálunk is kapható könyvei nagy örömünkre szolgáltak, egymásnak kölcsönöztük őket, versengtünk, kinek sikerült egy újabbat felfedezni, beszerezni, becserkészni és elolvasni. Családi olvasmány volt legtöbbször: szüleink és nagyszüleink is olvasták, férfiak, nők egyaránt. Az elkötelezettebb és lelkesebb olvasók talán inkább az édesanyáink voltak, no meg mi, barátnők. Egyetemi éveink alatt, amikor tudatosan, sőt tudományosan olvastunk, s tanulgattuk módszeresen értelmezni és magyarázni, amit elolvastunk, Szabó Magda egyik évfolyamtársam záródolgozata témájaként bukkant fel: érdekesen, de a regényekhez képest kissé lehangolóan szárazan csengtek az irodalomelméleti kategóriák az író regényeinek időszerkezetére és elbeszélés-technikájára alkalmazva.

Hosszú idő után bukkant újra elém az egykori olvasmányélmény egy újfajta értelmezése: a *Für Elise* megjelenése után egykori Szabó Magda-rájongó társaim egyike újabb zsákmányom láttán megjegyezte: nem bírom mostanában olvasni, olyan *brutális!* A szó akkor szíven ütött, de nem sokat gondoltam rá, elolvastam a regényt, az emlékezés elbeszélés-technikája s az élményvilág, a szereplők s a velük történtek szokásos módon szíven ütöttek, megdolgozták az érzéseimet, miközben a felbukkanó alakok elkerülhetetlenül közelgő végzete, sorsa bontakozott ki előttem, a magam nosztalgiáival és emlékeivel, fájdalmas múltbeli foltjaival is szembe kellett néznem. Valami módon kényszerített rá a regényszerkezet, az emlékezéstechnika, a hangneme, a mozaikos szerkesztés, a semmiből hirtelen felbukkanó foszlányok és a szisztematikusan, előrejelzett módon fel-felsejlő, közelgő, lassan kibontakozó végzet.

Egy év is elmúlt, az elolvasott kötet még az esti olvasmányokat jelző halomban feküdt, a korábbi minősítést még forgattam-fontolgattam olykor, brutális volna valóban, vagy csak a minősítő vált érzékennyé és a szembe-

nézésre képtelenné, örültem magamban a halomra tekintve a kérdést. Aztán Szabó István 2012-ben filmre vitte *Az ajtó*, és többek között a film–regény összehasonlítás újra Szabó Magda regényeire irányította a figyelme­met. Sorra vettem elő őket, nem csak a film kiindulópontjául szolgáló regé­nyt. Egyre többször bukkant ugyanis fel a film kritikáiban az a vád, hogy a filmrendező túlságosan kisimította, hollywoodiasította a kemény körvo­nalakat, kontrasztokat, finomította az eredeti történet brutális, mellbe vágó jellegét. Így kerültem újra a Szabó Magda-regények világába: sorra szede­gettem le őket a polcra, olvasgatni kezdtem, keresve az ábrázolásmód sa­játosságait, azokat összevetve a Szabó István-filmből sugárzó hangulattal. Hihetetlen, hogy egyik–másik regényt több évtizede olvastam először, em­lékeztem ugyan belső izzásukra, de ahogy most sorra vettem őket, szíven ütött a bennük feszülő érzelmek *brutalitása*! Talán ezt hiányolták a fa­nyalgó filmkritikusok *Az ajtó* filmváltozatából: az alapanyagul szolgáló re­gény sokkal keményebb, karcosabb, még ha a film egy-egy jelenete felidé­zi is az akár húsba vágó önkritikát (a templomba induló írónő és az utcát seprő asszony szóváltása közelíti leginkább a regénybeli intenzitást), a ké­pek sokkal melegebb világot mutatnak.

Szabó Magda világában csak úgy kavarg az elfojtott, lefojtott izzás, indulat, regényei hősei végeredményben változásra képtelen, irgalmat és felejtést nem ismerő szereplők, akikben ott lobog az engesztelhetetlen, gé­nekbe vagy családre­gényekbe kódolt, mintegy öröktől adott sors, megvál­tasra, változásra alkalmatlan jellemvonásaik lappanganak, a látszólag szenv­telenül sorjázó mindennapi cselekvésekben, azok margóján, mindezek alatt, lekötve és meghatározva nemcsak az apró gesztusokat, de egész eljövendő, az olvasó szeme előtt kibontakozó sorsukat (*Disznótor*). Írásművészetéről szólva az író azt nyilatkozta egy, az indulatok intenzitását szóvá tevő újság­írónak, kritikus észrevételére reagálva: neki ez az intenzitás a realitás, a na­pi valóság, családjában ezt látta-élte, számára ez a természetes, a több ge­neráció óta hordozott sérülések, eltitkolt és sosem gyógyuló, a látszatra sima és békés felszín alatt erjedő indulatok, és a meghatározó, erős, sőt ke­mény asszonyok meg a bárgyúságig jószívű vagy az elszegényedésig gáláns, gyenge férfiak. Megírta közben a *Régimódi történetet*, s ez részben válasz volt ugyanerre a csodálkozást kifejező kritikára, amely sehogy sem tartotta valósnak (különösen nem az akkoriban dúló szocialista realizmussal össze­egyeztethetőnek) ezt a fajta hamu alatt izzó parazsat az emberi lélekben.

Magam az új olvasmányélmény hatása alatt az irgalom és megváltás le­hetőségének hiányán tűnődtem hosszasan a magát elkötelezetten és kife-

jezetten református szellemben nevelt kereszt(y)én(y)nek megvalló író világában. Mert imádkoznak és hittanra járnak a hősei, szó van Istenről, hitről és túlvilágról, sőt, a túlvilág, a halottak továbbélése és az élők életében való folyamatos megjelenése tételesen is szerepel (*Katalin utca*), nem is az gondolkodtat el, hogy egyes hősei látszólag Isten-tagadók vagy ateisták – hiszen sokszor ez mindössze a rossz gyakorlat, a képmutató és álságos vallási élet elleni tiltakozás. Inkább a már említett, brutálisnak nevezett érzelmvilág, a változhatatlanság lehetősége nélkül vesztükbe tartó sorsok azok, amelyek a megváltás nélküliséget sugallják. A kálvini predesztináció kemény vallási világot generált, ezt is megmutatta az író (*Freskó, Abigél*). Mégis úgy érzem sok írásában: ez az írói világ szellemében és az ábrázolt érzelmekben közelebb áll az antik görög tragédiák világához, mint a megváltás központi eseményével fémjelzett kereszténységhez. Szabó Magda hősei ugyanis, még ha a predesztinációval magyarázzuk is életgörbéjük ívét, kereszténység előttien sötét és kiszolgáltatott módon állnak szemben saját múltjukkal, az onnan hozott mély sebekkel, ezek gyógyulására-gyógyítására való teljes képtelenségükkel (*Az őz*) s az ebből fakadó kommunikációs és kapcsolatképtelenségükkel (*A Danaida, Mózes egy, huszonkettő*), meg annak minden, legtöbbször tragikus következményével. Olyan sorsszerű a negatív előjelek tragédiába teljesülése, mintha se megváltás, se irgalom nem létezne ebben a világban, csak vétkek és bűnök, egyéniek és az elődökéi-ősökéi, amelyeken nem változtat senki és semmi, nincs a gyilkosságra emelt kéz (*Disznótor*), a mélybe ugrani készülő láb (*Pilátus*) visszafogására semmilyen erő, s ha véletlenül volna egy angyal, az is félrefordul (*Pilátus*), mert a párkák által ősidőktől, mindig szótt végzetet nem tartóztathatja fel emberfia, se égi lény. A regények világában jövő-menő, átlagosnak tűnő emberi lények igazából elvarázsolt-elátkozott antik figurák, akiknek nemes jellemében vagy bűneiben beledóltan és változhatatlanul benne rejlik a végzet, kinek-kinek személyes végzete: a pusztulás, a halál, a sivárság, a magány. Annyira, hogy ebben a világban az elítéltség egy örökkévalóságra terjedően kinek-kinek sorsa, amin érezhetően (és olykor tételesen is kimondva) nem változtat se halál, se sír, se túlvilág. Olyan égő és égető sebekkel és indulatokkal járnak-kelnek a hősök Szabó Magda világában, hogy ezen se menny, se pokol, se elválás, se találkozás nem másít, nem enyhít. Aki gyűlölt, egy örökkévalóságra gyűlöl, s aki jó, világvége se forgatja ki jóságából, aki bárgyún jólelkű, a koldulásból szerzett pénzét is szét fogja osztani, aki – bűnösen, tiltottan – beleszédült egy másik hős szemébe, teste ki-

sugárzásába, egy örökkévalóságig emlékszik erre, s nem szabadul, ha időközben máshoz köti is az életét.

Ószövetségi, kereszténység előtti, antik, indulatokban tobzódó és indulatoktól vibráló, tragédiákat rejtő és generáló érzelmi világ Szabó Magda nagyon plasztikusan és nagyon távolságtartó részletezéssel, aprólékossággal megkomponált regényvilága. Olyan, amely fordulatosságával, meseszövéssel olvasásra késztet, behív, becsábít, a történet leköt, bevon, majd kényszerít az érzelmi reagálásra, ezáltal a saját érzelmekkel való szembe-sülésre, a brutális szembenézésre.

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267087; E-mail: lato@rdslink.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982